

İNTERNET HABERLERİNDE SAKATLIK*

Hasan Ozan ATİKASLAN¹

Makale Bilgisi

DOI: 10.35379/cusosbil.1142476

Makale Geçmişi:

Geliş 08.07.2022

Kabul 05.09.2022

Anahtar Kelimeler:

Medya,

İnternet Haberleri,

Temsil,

Engellilik/Sakatlık,

Söylem.

ÖZ

Kendi başına bilimsel bir alan olarak sosyal bilimler içerisinde yer edinen sakatlık çalışmaları, toplumdaki eşitsizlikler ve adaletsizlikler gibi kimi yapıları iletişim ve medya bağlamında analiz etmeye, anlamlandırmaya ve çözüm önerileri getirmeye çalışan multidisipliner bir alan olan iletişim bilimleri ile de kesişimler yaşamaktadır. Yeni medya ile dönmüş okuyucu pratikleri internet haberciliğinin de yaygınlaşmasına neden olmuştur. Bu araştırma da eleştirel medya ve ana akım medya ayrımına giderek örneklem kapsamında belirlenmiş internet sitelerindeki haber metinleri üzerinden sakatlık temsilinin biçimlerini ve temsilde yaşanan dönüşümleri sakat ayrımcılığı olarak da adlandırılan sağlamlılığı da göz önünde tutarak sorgulamaktadır. İncelenen internet haberleri bu kapsamda belirlenmiş ve yöntem olarak Teun van Dijk tarafından geliştirilen eleştirel söylem analizi kullanılmıştır. Araştırma sonucuna göre ana akım internet haberlerinin dilinin sağlamlı ideolojiyi tekrardan ürettiği ve meşrulaştırdığı belirlenirken, eleştirel medyanın haber dilinin alışılmış mesleki pratikler nedeniyle ana akımla kimi zaman benzerlikler gösterse dahi genel anlamda onun egemen söylemlerine karşıtlık oluşturduğu ve hak odaklı bir yaklaşım sergilediği belirlenmiştir.

DISABILITY ON ONLINE NEWS

Article Info

DOI: 10.35379/cusosbil.1142476

Article History:

Received 08.07.2022

Accepted 05.09.2022

Keywords:

Media,

Online News,

Representation,

Disability,

Discourse.

ABSTRACT

Disability studies, which have a place in social sciences as a scientific field on its own, also have intersections with communication sciences, which is a multidisciplinary field that tries to analyze, make sense of and offer solutions to some structures such as inequalities and injustices in society in the context of communication and media. Reader practices transformed with new media have also led to the spread of internet journalism. This research distinguishes between the critical media and the mainstream media and questions the forms of disability representation through the news texts on the websites determined within the scope of the sample, taking into account the ableism, which is also called disability discrimination. In this context, the news texts determined were analyzed by Teun van Dijk's critical discourse analysis method. According to the result, it is observed that mainstream internet news legitimizes and reproduces ableism. Critical media, on the other hand, sometimes show similar characteristics due to professional habits, but mostly it opposes the dominant discourse of the mainstream media and shows a rights-centered approach.

* Bu çalışma yazarın Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde ve Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem Yasemin ÜNLÜ'nün danışmanlığında hazırlanan "İnternet Haberlerinde Sakatlık Temsili" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir; Çalışma, Çukurova Üniversitesi Bilimsel Araştırma Proje Birimi tarafından desteklenmiştir (ID: SYL-2019-12563).

¹ ozanatikaslan@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1787-1227

Alıntılanmak için/ Cite as: Atikaslan, H.O., (2022), İnternet Haberlerinde Sakatlık, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 31(2), 624-640.

GİRİŞ

Sakatlık çalışmaları sakatlığı tanımlarken bu varoluşun salt biyolojik bir duruma indirgenmesine karşı çıkmakta ve kavramı sosyal bir bakışla ele almaktadır. Bu bakış ile sakatlıkla ilgili sorunlar yeti yitimli bireylerde değil, toplumsal alanda aranmaktadır. Sağlamcı ideolojinin yarattığı ön yargılar, yok saymalar ve erişimsiz çevre gibi birçok toplumsal kaynaklı sorun yeti yitimli bireyleri sakatlamakta/engellemektedir. Sağlamcılık ayrımcı uygulamalar, ön yargılar, sakatlığı ve sakat bireyleri olumsuzlama gibi şekillerde tezahür edebildiği gibi gerek toplumsal alanda gerekse medyada yok sayma, görmezden gelme şeklinde de ortaya çıkabilmektedir (Chouinard, 1997, s. 380). Ancak sağlamcılık bir zihin yapısı olmasıyla sadece sağlam bedenlere özgü değildir, cinsiyetçi kadınlar, ırkçı etnik azınlıklar, homofobik eşcinseller olabileceği gibi sağlamcı sakat bireyler de olabilmektedir, Campbell (2009) bunu içselleştirilmiş sağlamcılık olarak adlandırmaktadır (s. 26).

Akademik alanda sakatlık üzerine yürütülen çalışmaların yanı sıra hem uluslararası hem de ulusal ölçekte gelişen bir sakat hareketinden de bahsetmek mümkündür. Bir kimlik politikası yürüten bu hareket doğal olarak görünürlük ve temsil biçimleri üzerine de müdahaleler vermektedir.

Bu nedenle Türkiye’de sosyal bilimler alanında sakatlık çalışmalarına doğru artan ilgiyle beraber sakatlığın temsilini konu edinen bilimsel çalışmalar da önem kazanmıştır. Temsil kavramı göstergenin anlam ile yer değiştirerek bir sembol olarak anlamın dikkate değer özelliklerini iletmesini ve onun tekrar sunumunu oluşturmasını içeren bir süreci ifade etmektedir (Mutlu, 2012, s. 299). Medya temsiliyle sakatlığa yönelik değiştirilen veya biçimlendirilen anlamların tekrar sunumu da sağlamcılık gibi egemen baskıcı ideolojileri pekiştirebilmektedir. Bir şeyin yeniden sunumunun dolaylı doğası o şeye dair hakikatleri de çarpıtılabilmekte, değiştirebilmekte veya yarım bırakılabilmektedir. Gerçeğin yeniden üretildiği, olayların bir anlam inşası içinde kurgulandığı toplumsal üretim sağlayan haber metinlerindeki temsillerin önemi burada görülmektedir. Zira böylece medya toplumdaki egemen söylemleri ve güç ilişkilerini yeniden üretebilmekte ve meşrulaştırabilmektedir (Özer, 2011, s. 70-71). Yine bu nedenlerle ana akım medyanın demokratik toplumlarda dördüncü kuvvet işlevi gördüğüne dair liberal iddiaların doğruluğu eleştirel yaklaşımlarla reddedilmektedir. Ana akımın enformasyonu tahrip edici olduğu söylenebilecek bu özellikleri ve giderek daha çok bir eğlence aracına evrilmesine dair izlenimler işte bu eleştirel yaklaşımların gelişmesine katkı sağlamıştır. Hak odaklı olması, egemen söylemlere alternatifler sunması, görünmeyenleri görünür kılması ve karşıt/alternatif kamusallık gözetmesi gibi tutumlarıyla eleştirel medya toplumlarıdaki demokratik zeminlere bir katkı olanağı sağlamakta, sakat hareketi gibi başka azınlık/dezavantajlı konumlandırılmış gruplar için de bir alan açmaktadır.

Bu araştırmanın amacı da ana akım medya ve eleştirel medya ortamlarında sakatlığın temsilini hak odaklı bir yaklaşımla incelemek, araştırma sonuçlarıyla sakat bireyler için sağlamcılıktan uzak, kapsayıcı ve eşitçi bir dilin haberlerde kullanımına dair iletişim bilimleri alanına ve medya sektörüne öneriler sunmaktır. Sakatlık çalışmaları ile iletişim bilimleri alanını kesiştirmesi ve dijital uzamda ana akım ve eleştirel habercilik pratikleri ayrımına giderek temsilleri hak odaklı incelemeyle özgün olan bu araştırma kimi olumsuz temsiller ile tekrar mağdur edilen dezavantajlı bireyler için alternatif bir dilin mümkün olduğunu göstermesiyle de önemini ortaya koymaktadır.

Araştırmada eleştirel ile ana akım medyanın karşılaştırılmasıyla internet haberlerinde sakatlığın ve sakat bireylerin temsil biçimleri, hangi egemen veya karşıt/alternatif söylem ve ideolojilerin dolaşıma sokulduğu ve haber dilinin bu süreçteki değişimi 2010-2019 yılları arasındaki 10 yıllık zaman dilimi boyunca örneklem kapsamında seçilmiş beş adet ana akım, dört adet eleştirel internet haber sitesinin 3 Aralık Uluslararası Engelliler Gününde yayınladığı haber metinleri üzerinden incelenmektedir. Hiyerarşi karşıtı ve politik doğrucu dil tutumları nedeniyle alternatif medya ve hak odaklı habercilik eleştirel medya yaklaşımları olarak değerlendirilmiştir.

LİTERATÜR TARAMASI

Sakatlık çalışmaları ülkemiz sosyal bilimler alanyazınında görece yeni gelişmekte olan bir alandır. Bu iletişim bilimleri alanında da benzer bir seyir izlemektedir. Alanyazında sakatlığın temsili üzerine az sayıda kimi çalışmalar bulunmaktadır, Bilik (2009) yüksek lisans tezinde televizyon haberleri kapsamında, Ulu (2013) ise yüksek lisans tezinde basılı yayındaki haberler ve köşe yazıları kapsamında sakatlık temsilini araştırmıştır. Bunun yanı sıra yine Türkçe alanyazında yazılı basında engelli sporcuların temsilini (Erhart, 2012) ve genel olarak engelli temsilini (Yavalar, 2020) inceleyen iki araştırma makalesi de bulunmaktadır. Türkçe alanyazındaki bu çalışmalar sakatlığın haberlerde bir dramatisasyon aracı olarak kullanıldığını, sakat bireylerin olağan başarılarının abartılarak kahramanlaştırıldıklarını, toplumsal sorunların bireylere indirgenliğini ve hak

talebi temalı haberlerde bile sakat bireylerin yardım bekleyen edilgen özneler, politikacılar gibi erkeklerin ise etken özneler olarak kurgulandıklarını ortaya koymuşlardır.

Uluslararası alanyazında da sakatlığın medyada olumsuz stereotiplerle temsil edildiğini gösteren çalışmalar mevcuttur (Clogston, 1989; Haller, 1993). Ancak sakatlık temsili doğrudan internet haberleri üzerinden okuyan araştırmalar görece kısıtlıdır. Var olan çalışmaların sonuçları da Türkçe alanyazındaki çalışmalarla benzerlik göstermektedir. Örneğin Theodorou ve Mavrou (2017) Kıbrıslı Rum internet gazetelerini inceledikleri çalışmalarında sakatlığın haberlerde acınası ve kişilerin bireysel bir trajedisi olarak temsil edildiğini ancak bu haberlerin sadece birkaçında okuyucuların haberlere yaptıkları yorumlarla konunun hak odağına çekilmeye çalışıldığını ortaya koymuştur.

Ayrıca bu çalışmanın Türkiye’de son 10 yıl içinde sakatlığa dair dilin düzelme eğiliminde olduğunu gösterdiği gibi Batı’da da aynı yönde bir ilerleme olduğunu gösteren çalışmalar mevcuttur. Devotta, Wilton ve Yiannakoulis’in (2013) yine 10 yıllık zaman diliminde Kanada gazetelerini inceledikleri ve haberlerde sakatlığa dair dilin olumlu yönde değiştiğine dair bulguları sundukları çalışmaları buna bir örnek teşkil etmektedir.

Bu çalışma ise sakatlık temsili bir yeni medya alanı olan internet gazetesi haberleri üzerinden araştırması ve bu araştırmayı yaparken ana akım ve eleştirel medya ayırımına gitmesiyle Türkçe alanyazında özgün bir konumdadır.

Sakatlık Modelleri ve Sağlamcılık

Sakatlık sosyolojisi alanında güncel olarak daha farklı ve kapsamlı modeller üzerinde tartışmalar yürütülüyorsa da bir paradigma değişimini ifade etmesi açısından tıbbi model ve sosyal model alanda önemli bir yere sahiptir. Sakatlık çalışmalarının bir sosyal bilim olarak ortaya çıkması da bu değişim sürecinin bir parçasıdır.

Tıbbi model sakatlığı biyolojik faktörlere indirgeyerek onu yalnızca fiziksel veya mental yeti yitimleri ve bozuklukları ile açıklamaktadır. Bu model sakatlık deneyimini tıbbi açıklamalarla bireyselleştirmekte ve sakatlığın sosyal yönünü dışlamaktadır. Model normatif bir bakışla sakatlığı bozuk, sapmış, patolojik ve aşağılık bir durum olarak görmekte ve sakat bireyleri yeti yitimleri nedeniyle şanssız ve trajik bir yerde konumlandırmaktadır. Bu yaklaşım sakat bireylere dair toplumsal ön yargıları güçlendirmekte, sosyal dışlanmaların ortaya çıkmasına neden olabilmekte ve sakat bireylerin kendilerini değersiz bir sınıfta konumlandırmasına yol açabilmektedir (Burcu, 2015, s. 24).

Tıbbi modelin bu bakışı yeti yitimi veya bozukluğu olmayan bedenleri normal, bunun dışında kalan beden çeşitliliklerini anormal olarak işaretleyerek toplumsal yapılar tarafından sakatlanmış bireyleri ötekileştiren ve ayrımcı pratiklere maruz bırakan sağlamcı ideolojiyi desteklemektedir.

Tıbbi modele eleştirel bir karşı çıkış olan sosyal model ise sakatlığı bedenlerden alıp toplumsal bir alana taşımaktadır. Tıbbi modelin sakatlığı biyolojik indirgemecilikle açıklamasını reddeden sosyal modele göre toplumsal yapılar ve pratikler yeti yitimi bireyleri sakatlamaktadır. Bu modele göre bedensel eksikler, işlevsizlikler veya farklar bir yeti yitimi veya bozukluğu olan bunlardan yola çıkarak bireylerin dışlanması, yok sayılması ve gündelik yaşamlarında etkinlik alanlarının sınırlandırılması onları sakatlamaktadır.

Daha önce işaret edildiği gibi sakatlık da ırk, cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve cinsel yönelimlerin sosyal inşasıyla ortak özellikler paylaşmakta, bu da sakatlığı bir azınlık grubu olarak konumlandırmaktadır. Ortak olan bu özellikler; farklı olarak tanımlanma, aşağılayıcı isimlendirme, “farklılıkların” ana statü olarak görülmesi, kategorileştirilme, damgalanma ve klişeler, dışlanma ve ayırma, hâkimiyet matrisi ve ayrımcılık olarak sıralanmaktadır (Eitzen, Zinn, & Eitzen Smith, 2012, s. 305). Bu ortak özellikler sağlamcı pratikler olarak görülmektedir. Sakatlığın sosyal ayrımcılığın belirginleştiği bir durum olduğunu dile getiren Burcu (2011) bu ayrımcılığın kaynaklarının kültürel tanımlamaların ya da kültürel resmetmenin hâkimiyetinde aranabileceğini söylerken, yine bu kaynakların Türkiye’de olduğu gibi diğer birçok kültürde de baskın olduğunu ifade etmektedir (s. 52). Bu tür sağlamcılık pratikleri sakat bireylerin sosyal hayata katılımını, erişilebilir çevrelerde ve hizmetlerde bağımsız yaşam sürdürmesini hatta istihdam edilmesini engelleyebilmektedir.

Gazeteciliğe Kuramsal Yaklaşımlar

Gazeteciliğin multidisipliner bir alan olarak gündelik yaşamın birçok yönünü kapsadığını ve şekillendirdiğini ifade eden Ahva ve Steensen (2020) bu çok yönlü hali nedeniyle gazeteciliğin sosyoloji, siyaset bilimi, kültürel çalışmalar, tarih, dil çalışmaları, felsefe, ekonomi, yönetim ve işletme gibi birçok disiplin ve perspektifle beraber incelenildiğini ifade etmektedir (s. 38). Bu çok yönlü doğası nedeniyle gazeteciliğin ne olduğuna dair bir anlayış oluşturmaya yönelik farklı yaklaşımlar geliştirilmiştir.

Gazetecilik kuramları denildiğinde ilk olarak Siebert, Peterson ve Schramm'ın (1963) alandaki öncül çalışmalardan sayılan basına dair dört kuramı akla gelmektedir. Bu dört kuram otoriter, özgürlükçü, sosyal sorumlu ve Sovyet Komünist kuramlar olarak tanımlanmakta ve toplumsal sistemler ile basın arasında bir ilişki kurulmaktadır (s. 7). Ancak normatif kuramlar olarak da adlandırılan bu kuramların yazıldığı soğuk savaş dönemindeki ayrımların yerini çağdaş dünyada farklı ayrımlar almış, medyanın demokratik toplumlardaki rolü ile medya sistemleri ve gazetecilik geleneklerini nasıl sınıflandıracamıza dair sorular ise daha fazla önem kazanmıştır (Christians, Glasser, McQuail, Nordenstreng, & White, 2009, s. VII). Bu nedenle gazeteciliğe dair farklı yeni yaklaşımlar geliştirilmiştir.

Hallin ve Mancini'nin (2004) bu dört kurama karşılık olarak geliştirdikleri medya sistemlerini normatif ideallerle ölçmeyen ve medyayı belirli sosyal durumlardaki kurumlar olarak ele alan, böylece de siyasi, sosyal ve ekonomik düzlemlerde medyanın oynadığı rolleri ve diğer sosyal kurumlarla ilişki biçimlerini açıklayan üç farklı modeli bu yeni yaklaşımlara bir örnek teşkil etmektedir. Bu üç model şöyle sıralanmaktadır; Akdenizli veya Kutuplaşmış Çoğulcu Model, Kuzey/Orta Avrupa veya Demokratik Korporatist Model ve Kuzey Atlantik veya Özgürlükçü Model. Arsan'a (2005) göre bu modeller arasında Türkiye'ye en iyi uyan model Akdenizli veya Kutuplaşmış Çoğulcu Model'dir (s. 148). Bu model devlet ve siyasi partilerin toplumsal yaşamın birçok alanına güçlü bir şekilde müdahale ettiği ve nüfusun büyük bir kısmının geniş çapta değişen siyasi ideolojilere güçlü bağlılıklarının olduğu kuvvetli siyasallaşma ile karakterize edilmektedir. Basın yoluyla yoğun şekilde politik yorumları tüketen politik olarak aktif nüfus ile çok az politik bilgi tüketen politik olarak aktif olmayan bir nüfus arasında görülen eşit olmayan kamu bilgisi tüketiminin olduğu bu modelde basın farklı ideolojik aidiyetlerin temsilcisi olarak görülmekte, gazeteciler ile siyasi aktörler arasında sıkı bağlar bulunmakta ve devletin medyaya aktif müdahalesi olmaktadır (Hallin & Mancini, 2004, s. 298). Bu nedenle Türkiye'de yapılacak bilimsel haber incelemelerinde ana akım ve eleştirel medya karşılaştırmalarına gitmek de bu tür ideolojik aidiyetlere dair anlamlı sonuçlar yaratabilecektir.

Özer (2011) ise eleştirel haber çözümlemeleri yaptığı çalışmasında haberin geçirdiği süreçler ele alındığında yapılan araştırma ve yaklaşımları dokuz maddede kategorileştirmektedir; Siyasal yanlılık araştırmaları, örgütsel araştırmalar, fenomenolojist yaklaşım, kamusal alan ve haber, haberin ekonomi politikliği, araçsalcı yaklaşım, yapısalcı yaklaşım, feminist yaklaşım ve eleştirel yaklaşım. Eleştirel yaklaşımda haber metinlerinin ideolojik ürünler olduğu ve bu ürünler yoluyla ideolojik bir toplumsallaşma yaratıldığı iddia edilmektedir. İdeolojiye dair yapılan bu vurgu nedeniyle Althusser'in ideoloji ve Gramsci'nin hegemonyaya dair düşünceleri de eleştirel haber yaklaşımlarında önemli bir noktada durmaktadır (s. 13-15). Eleştirel yaklaşımda haber metinlerinde kurulan söylemler ile gerçekliğin egemenlerden yana nasıl inşa edildiği dil, söylem ve ideoloji ilişkisi içerisinde sorgulanmakta ve örtülmüş güç ilişkileri açığa çıkarılmaktadır (Yıldız, 2017, s. 105). Böylece bu yaklaşımla egemen bir ideoloji olan sağlamlılığın izlerini de gerçekliğin ideolojik örüntülerle yeniden inşa edildiği haber metinlerinde takip etmek mümkün olabilmektedir. Zira bu haber metinleri basın profesyonellerinin norm haline gelmiş gündelik pratikleri dâhilinde oluşmakta ve üretildikleri zamanın koşullarına olan bağıyla politik ve ekonomik iktidar ilişkilerini içermektedir (İnal, 1996, s. 95-96). Bu nedenle de kimi zaman farklılaşan haber değer ölçütleriyle ve söylem aracıyla bükülen gerçeklik, metinlerde egemen ideolojilerin meşruluğunu tasdik edecek şekilde tekrar inşa edilmektedir.

Yeni Medya ve İnternet Gazeteciliği

İçinde bulunduğumuz yüzyılda ortaya çıkmış bir kavram olan yeni medya genel anlamıyla gelişen iletişim teknolojileri ve bununla birlikte dönüşüme uğrayan iletişim pratiklerini tanımlamaktadır. Web 2.0'ın getirilmesiyle kendini geleneksel medya pratiklerinden ayıran yeni medya için van Dijk (2018) üç özelliğinden bahsetmektedir; yondeşme, interaktiflik ve hiper metinsellik.

Yeni medyanın doğasındaki olanaklar ve basılı yayına göre olan görece ucuzluğu gazeteciliğin internete kaymasının önemli nedenleri arasında görülmektedir. İnternet gazeteciliğinde baskı ve dağıtım masraflarının olmaması, yerleşik bir mekâna gereksinim duyulmaması, daha az çalışanla aynı işi çıkarabilme, reklam için kâğıda göre sınırsız sayılabilecek bir alan, hızlı haber servisi ve anlık okuyucu etkileşimi gibi mesleki pratiğe dair artıların internet gazeteciliğinin yaygınlaşmasında etkili bir rolü olduğunu söylemek mümkündür. Bu özellikleri nedeniyle Deuze (2003) internet gazeteciliğini dördüncü çeşit gazetecilik olarak tanımlamaktadır (s. 206).

Bu imkânlar açısından liberal yaklaşımların daha önce basılı yayıncılığa atfettiği iyimser özellikler bu sefer internet gazeteciliğinin bir potansiyeli olarak görülmüştür. Yeni medya teknolojilerinin alternatif medya gibi kâr odaklı olmayan habercilik türlerini kapsayan medyaların yaygınlaşmasına sunduğu imkânlarla birlikte, internet

gazeteciliğinden yapması beklenen toplumsal dönüşümlerin gerçekleşip gerçekleşmediği ise tartışmalıdır. İnternete yönelen bu iyimser görüşleri Scott (2005) tekno-ütopya olarak adlandırmaktadır (s. 92).

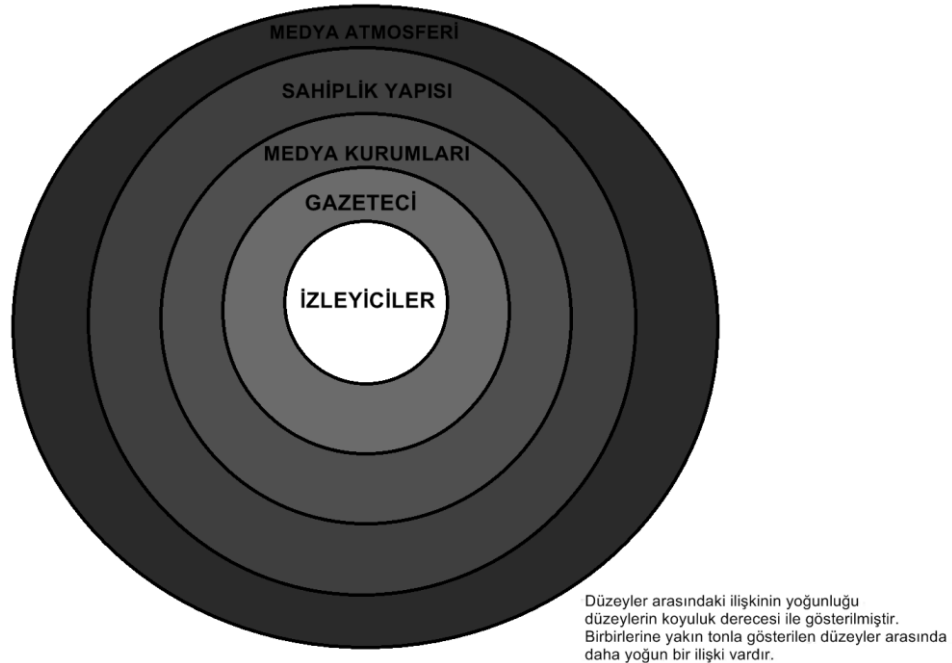
Devamlı gelişimdeki teknolojilerin iletişim ve toplum bağlamındaki potansiyellerini görmezden gelmeden gerçekçi bir bakış açısıyla değerlendirmek bu noktada önem arz etmektedir, Aydoğan da (2012) çalışmasında internet gazeteciliğinin bir endüstri olduğunun ve reklam sektörü ile bağlarının akıldan çıkarılmaması gerektiğini ve bu iyimser beklentilerin ancak kamu yararına yönelik politikalarla gerçekleşebileceğini belirtmektedir (s. 36).

Ana Akım Medya

Ana akım veya geleneksel medya endüstriyelmiş medya kuruluşlarını tanımlamaktadır. Tecimsel kaygıları ön planda olan bu kuruluşlar eğitim, eğlence ve haber gibi farklı birçok içerikleri bünyesinde barındırmaktadır. Bu ana akım medya kuruluşlarının bir kısmı günümüzde büyük ölçüde medya dışında başka alanlarda da faaliyet yürüten büyük holdinglere aittir. Medyaya atfedilen dördüncü güç olma, kamunun bekçi köpekliğini yapma gibi görevlerin ana akım medyadaki geçerliliğine dair getirilen eleştirilerin en büyük nedenlerinden biri de tam da bu sahiplik yapıları ve kurdukları organik bağlardır.

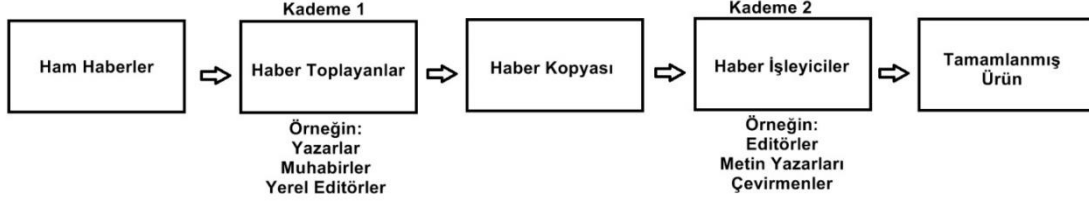
Örnek olarak medyanın yanı sıra aynı zamanda inşaat sektörü içinde faaliyet gösteren bir holdingin televizyonunda işçi sağlığı ve iş kazaları üzerine kimi haberler ya hiç yer almaz ya da kısıtlı veya çarpıtılmış olarak sunulabilmektedir. Bu otosansür siyasi isimler gibi kimi güç odaklarıyla holding ortaklarının kurdukları organik bağlarla da devreye sokulabilmektedir.

Sermayesini büyük ölçüde reklamlardan edinen ana akım medya kuruluşları, toplumdaki egemen normlara aykırı söylemler ve temsillerden kaçınarak olası tepkiler nedeniyle yaşanabilecek reklam gelirlerindeki kesintilerden de kaçınmaktadırlar. Bu tecimsel kaynaklı edinilen muhafazakâr kimlik ana akım medyada alternatif veya karşıt söylemler ile eşitlikçi temsillerin alanını kısıtlamaktadır.

Şekil 1. Ana Akım Medyanın Sistemsel İşleyişine Dair Bir Model (Tılıç, 1998, s. 372)

Haber gerçekliğin kurgulanmış hali olarak bir üretimin sonucudur ve gerçeklik bu üretim süreci boyunca çeşitli eşik beklilerinden geçerek son haline ulaşır. Eşik beklileri bir medya kuruluşundaki stajyerden genel yayın yönetmenine kadar uzanabilen kişileri anlatabildiği gibi medyanın kendini ideolojik olarak konumlandırması ve satış kaygısı gibi sebepler de eşik bekliliği görevi görebilmektedir. İnternet gazeteciliğindeki okur etkileşimi ve sayfa tıklanma sayısı da aynı şekilde değerlendirilebilmektedir. Aşağıdaki model üretim sürecini iki kademeye ayırarak eşik bekliliğini tanımlamaktadır;

Şekil 2. Bass'ın Eşik Bekçiliği Modeli (McQuail & Windahl, 1981, s. 104)

Haberin bilgilendirici ve kamu yararı gözetici işlevi kalıplaşmış mesleki pratikler nedeniyle de ana akım medya içerisinde zedelenebilmektedir. Gazetecilerin diğer meslektaşlarıyla zaman konusunda girdikleri yarış, haberi satmak için şiddet, cinayet vb. gibi çeşitli olumsuzluklar içeren haberlerde pornografik bir dilin kullanımı ve yine aynı nedenle haber seçiminin yapılması bu mesleki pratikler arasında sayılabilmektedir. Haberlerde sakatlığın dramatize edilmesi, sakat bireylerin talihsiz kişiler olarak temsil edilmesi veya kimi zaman abartılı şekilde kahramanlaştırılması da sakatlık temalı haberler özelinde buna bir örnek teşkil etmektedir.

Ancak Web 2.0 ile dönüşen yeni medya ortamlarının etkileşimci ve katılımcı doğası eşik bekçiliği kavramına dair yeni yaklaşımları da beraberinde getirmiştir. Bruns (2003) yeni medya ortamlarındaki haber süreçlerinin eşik bekçiliği değil eşik gözcülüğü kavramıyla değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Eşik bekçiliğinin medya dağıtım kanallarının oldukça kısıt olduğu, ticari ve teknik imkânların izin verdiği ölçü ile yayıncıların okuyucunun beklentilerine dair varsayımlarıyla haberlerin yayınlandığı dönemde ortaya çıkan bir pratik olduğunu söyleyen Bruns (2003) yeni dönem çevrimiçi haber ortamlarındaki ucuz ve geniş depolama alanlarıyla birçok kısıtın ortadan kalktığını ifade etmektedir (s. 33). Ona göre eşik bekçiliği haberin tüm üretim ve dağıtım sürecine özgün bir kavram iken eşik gözcülüğü kullanıcıların hali hazırda çevrimiçi ortamlarda yer alan haberleri ve onların kaynaklarını yeniden paylaşarak kamuya açmasıyla bu eşiklerde yürütülen bir gözcülük faaliyetine işaret etmektedir (s. 35).

Eşik gözcülüğünde;

- Birçok farklı kaynaklardan haberleri toplamak yerine birincil kaynaklara işaret edilerek haber bir nevi kamulaştırılır
- Haber ve enformasyon geçişlerinde bekçilik yapılamaz zira kitle iletişim araçlarının enformasyon bildirimini yerini kişilerin bireyselleşmiş enformasyona ulaşım yaklaşımı almıştır
- Haber toplama sürecini daha transparan haldedir, okuyucular haber kaynaklarına yönlendirilir
- Haber toplayıcılarının bireysel önyargıları süreçte hala etkili olsa da okuyucuların kaynağa erişimi nedeniyle bunun etkisi azdır
- Belirgin gazetecilik yetenekleri gerektirmez, genel çevrimiçi arama yetenekleri yeterlidir (Bruns, 2003, s. 34-35).

Bu yaklaşımla azınlık ve dezavantajlı gruplar ile hak savunucularının haberin inşa sürecindeki eşikleri her an gözleyerek haber metinlerindeki egemen ve ayrımcı ideolojileri ifşa edebileceklerinden ve bu sayede internet haberciliğinde alternatif ve hak odaklı bir dil ile doğru temsillerin kurulmasına yönelik bir potansiyel yaratabileceklerinden bahsetmek mümkün olacaktır.

Eleştirel Medya

Eleştirel medya kapsamında yapılan haber incelemeleri bilhassa 1970'li yıllardan itibaren popüler olmaya başlamıştır. Dilbilim, kültürel çalışmalar ve söylem çözümlemesi eksenlerinde gelişen eleştirel haber incelemelerinin metinlerde dil kullanımı ile inşa edilen egemen söylemlerin örtüsünü kaldırmakta olduğunu söyleyen Özer'e (2011, s. 215) göre bir ideolojik araç olan medya, haber metinlerini egemen söylemlerle

kapatarak ana akım liberal görüşlerde basına atfedilen dördüncü kuvvet olma rolünü imkânsızlaştırmaktadır (s. 224). Bu noktada medyaya dair yapılan eleştirel okumalar toplumsal cinsiyet, sınıf, ırk ve sakatlık vb. gibi önemli konuların haber metinlerindeki politik temsillerine yönelik eleştirel bir anlayış getirip güç ve iktidar ilişkilerini aydınlatarak demokratik bir toplumsallaşmanın imkânlarını aramaktadır. Eleştirel medya yaklaşımlarında haber gerçeğin bir kurgusu ve yeniden inşasıdır. Bu nedenle geleneksel medya tarafından belirlenen haber değerleri ve gazetecinin bilgi ile yurttaş arasında dolaysız aktarıcı olma iddiası eleştirel medya yaklaşımlarınca sorgulanmaktadır.

Alternatif medya ve hak odaklı habercilik özellikle sakatlık gibi kimlik politikalarıyla ilişkilenen meselelerde politik doğrucu bir dili öneren ve eleştirel medya başlığı altında değerlendirilen iki yaklaşımdır. Eleştirel medya kapsamında değerlendirilen alternatif medyayı ve hak odaklı gazeteciliği ana akımdan ayıran temel özelliklerden biri katılımcılıkları olarak görülmektedir. Katılımcılık ana akım medyadaki egemen söylemlere ve kamusalılıklara bir karşıtlık veya alternatif yaratma iddiasındadır. Ancak Sandoval ve Fuchs (2015) katılımcılığın aynı zamanda sınırlayıcı özellikleri de olduğunu ve bu nedenle özellikle alternatif medyayı tanımlarken katılımcı özelliği öne sürmenin her zaman doğru olmadığını belirtmektedir.

Sandoval ve Fuchs'un (2015) belirttiği ilk sınırlılık alternatif medyanın amatör örgütlenme yapısı nedeniyle kendini karşıt kamusalılık olarak konumlandıramayarak marjinal kimliğinden sıyrılamaması üzerinedir. Oysaki söylemini egemen söylemlerin karşısında kurgulamak ve görünürlüğün temsil ile sağlanması küçük kamuların bir araya gelerek karşıt kamusalılık oluşturmaya bağlıdır.

İkinci sınırlılık ise katılımcılığın her zaman özgürleştirici olduğuna dair yanılıyla açıklanmaktadır. Katılımcı medya pek tabii muhafazakâr, aşırı sağcı, kökten dinci kişileri de bir araya getirebilmekte ve baskıcı siyasi değişimler gibi amaçlar taşıyabilmektedir. Bunun yanı sıra bu medyalarda katılımcı kullanıcıların ürettiği her türlü görsel ve işitsel medya reklam geliri sağlayan internet sitelerinde bir sermaye olarak satışa sürülmektedir, Sandoval ve Fuchs (2015) katılımcılığın böyle bir şeklinin övülmesinin kapitalizmi desteklemek olduğunu söylemektedir.

Üçüncü sınırlılık ise katılımcı medyanın dışlayıcılığı üzerinedir. Profesyonel örgütlenme yapısına sahip, kamusalılık oluşturma gücünü ve potansiyelini elinde bulunduran, eleştirel ve muhalif yayın yapan birçok medya kuruluşunu bu kısıtlılık nedeniyle alternatif medya kapsamında değerlendirmek mümkün olmamaktadır.

Sandoval ve Fuchs (2015) bu sınırlılıklar nedeniyle alternatif medya tanımlaması yaparken katılımcılığın değil eleştireliliğin bir ölçüt olarak ele alınması gerektiğini ifade etmektedir. Bu noktada hak odaklı haberciliğin de katılımcılık yerine eleştirelilik ölçütünü benimsemesi doğru olacaktır.

Hak Odaklı Habercilik

Geleneksel medyanın benimsediği haber değerleri ve mesleki pratikler toplumda dezavantajlı konuma getirilmiş veya azınlık gruplar için insan hakları ihlallerine yol açabilmektedir. Cinsiyetçilik, heteroseksizm, ırkçılık, sağlamcılık, sınıfçılık ve benzeri gibi birçok tahakkümcü ve ayrımcı yapıların egemen olduğu toplumlarda bu yapıların dışarısında bırakılanlar varoluşları ve hakları bakımından dışlanmakta ve geleneksel medyada da eşit temsil imkânı bulamamaktadır. Bu temsil sorunu toplumdaki egemen söylemleri ve ideolojileri meşrulaştırmakta ve yeniden üretmektedir. Hak haberciliği bu noktada insan haklarını öncelik alan, çeşitlilik ve farklılıkları öne çıkaran bir habercilik türü olarak ortaya çıkmaktadır. Hak haberciliği toplumdaki ötekileştirilen bireyler ve grupları bir hak ihlali mevzusunun yaşanmasına gerek duymadan da haberleştiren, gerçekleşen hak ihlallerine gözlerini kapatmayan ve yine tabii ki haberlerinde hak ihlaline neden olmayan bir habercilik biçimidir (Alankuş, 2007, s. 23).

Hak odaklı habercilikte diğer bir önemli unsur da dil kullanımı hakkındadır. Geleneksel ana akımın kalıp söylemlerinden kaçınan, mağdura değil faile yönelen, habere konu edilen meselelerin tüm arka planlarına yer veren ve barış yanlısı bir dil tercih edilmektedir (Korkut, 2007, s. 135-136).

Alternatif Medya

Geleneksel ana akım medya ile kendini en net şekilde ayıran medya biçiminin ise alternatif medya olduğu söylenebilir. Alternatif medya tanımında öncelikli olarak aranması gereken ölçütün eleştirelilik olduğunu ifade eden Sandoval ve Fuchs (2015) alternatif medyanın değişim olanaklarını görünür kıldığını, egemen yapıları sorguladığını, tahakküm altındaki birey ve gruplara yer verdiğini ve ortaklaşmacı bir toplumu savunduğunu da belirtmektedir.

Doğası gereği alternatif medyayı tanımlarken kesin ölçütlerden bahsetmek mümkün değildir, tanımlama uğraşında belirtilen ölçütler için istisnalar da söz konusu olabilmektedir. Ancak yine de bir medyanın alternatif

medya olup olmadığına dair genel olarak bazı yapısal ve ideolojik özelliklerden bahsedilebilmektedir. Alternatif medya dikey olmayan bir örgütlenmeye sahiptir, hiyerarşiye karşıdır, kâr sağlama önceliği değildir, katılımcılığı ve eşitlikçiliği benimsemektedir, bu nedenle de dezavantajlılara ve/veya azınlıklara yer vermekte, böylece egemen söylemlere bir alternatif sunmaktadır (Taylan, 2008, s. 112).

AMAÇ, YÖNTEM VE ÖRNEKLEM

Teun van Dijk tarafından geliştirilen eleştirel söylem çözümlemesi bu araştırmanın yöntemi olarak belirlenmiştir. Haber araştırmalarında eleştirel çalışmalar ideolojik söylem üretimlerine odaklanmaktadır, zira haber metinlerinin ideolojik toplumsallaşmalara neden olduğu düşünülmektedir (Özer, 2011, s. 14-17). İktidarın, dilin ve ideolojinin etkileşimlerini inceleyen eleştirel söylem çözümlemesi metinlerin sadece üretimlerini değil tüketim ve dağıtım süreçlerini de içermektedir (Mutlu, 2012, s. 92). Van Dijk haberin bir inşa olduğunu ifade ederken, toplum ile söylem arasında bir bağ kurarak tek tipleşme, ön yargılar, direniş gibi kavramları ele almaktadır (van Dijk T. , 1988, s. 176; Yardım & Doğruel, 2019, s. 137). Bu kavramları elen alan söylem çözümlemesinde Van Dijk haber metinlerindeki dilsel çözümlemeyi cümlelerin gramatik yapısını ele alan sentaktik çözümleme ve söylemin bütün anlamını ele alan semantik çözümleme olarak ikiye ayırmaktadır (Özer, 2011, s. 83).

Bu nitel yöntem söylemlerin hangi ideolojik kaynaklarla, kimler tarafından, nasıl üretildiğini ve yayıldığını incelemektedir. Haberler de bu söylemlerle oluşturduğu temsillerle toplumda yaygın olan düşünsel yapıları yeniden üretmekte ve meşrulaştırmaktadır, bu araştırmanın yöntemine dair verilen kararın nedeni de sağlamlığın bu düşünsel yapılardan biri olarak değerlendirilmesinde yatmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri merkezli Alexa'nın 16 Ekim 2019 tarihli verilerine göre en çok tıklanan internet siteleri içerisinde ilk beş haber sitesi ana akım internet haber siteleri için örneklem olarak belirlenmiştir. Yine araştırmanın örnekleme kapsamında kendini ana akımdan ayrı olarak konumlandığı düşünülen dört internet haber sitesi ise eleştirel medya kapsamında belirlenmiştir. Türkiye'de haber yayını yapan tüm haber kuruluşları bu araştırmanın evrenini oluşturmaktadır.

2010 ve 2019 yılları arasındaki zamanda 3 Aralık Dünya Engelliler Günü'nde belirlenen haber siteleri içerisinde yapılmış sakatlığı konu edinen haberler "engelli", "engelliler", "engele sahip" anahtar sözcüklerinin aratılmasıyla bulunmuş ve bu haberler araştırmanın verilerini oluşturmuştur. Bu sayede geçen 10 yıl içerisinde sakatlık söylem ve temsilinin nasıl değişimler geçirdiği (veya geçirmedikleri), ana akım ve eleştirel medya ayrımına gidilerek incelenmiştir. Veriler belge tarama tekniği ile bir araya getirilmiştir.

En Son Haber, Hürriyet, Akşam, Yeni Akit ve Sözcü internet siteleri araştırmanın örnekleme kapsamında belirlenmiş ana akım haber siteleridir. Bianet, BirGün, Sol Haber ve T24 siteleri ise yine bu çalışmada örneklem kapsamında belirlenmiş eleştirel haber siteleridir.

ARAŞTIRMA BULGULARI

Yöntem kısmında belirlenen sınırlılıklar dâhilinde 14 tanesi En Son Haber'e, 75 tanesi Hürriyet'e, 16 tanesi Akşam'a, 18 tanesi Yeni Akit'e ve 31 tanesi Sözcü'ye ait olmak üzere ana akım medya dâhilinde 154 haber bulunmuştur. 12 tanesi Bianet'e, beş tanesi BirGün'e, bir tanesi Sol Haber'e ve 29 tanesi T24'e ait olmak üzere eleştirel medya dâhilinde ise 47 adet haber bulunmuştur. Bu haber metinleri iki başlık altında eleştirel söylem çözümlemesi yöntemiyle incelenmiştir.

Ana Akım Haber Sitelerinde Sakatlık

Yapılan araştırma kapsamında ana akım internet haberlerinde sakatlık temsilinin sekiz ayrı tema altında toplandığı belirlenmiştir;

1. Kampanya, Hizmet, Proje ve Bilinçlendirme Etkinlikleri
2. Dramatizasyon
3. Mağduriyet
4. Hakaret
5. Yasal düzenleme ve istihdam
6. Sağlık
7. Başarı hikâyeleri
8. Hak ihlalleri

Her bir haber teması birer alt başlık olarak aşağıda açılmış ve bu temalara ait birer haber eleştirel söylem çözümlemesi yöntemiyle incelenmiştir.

Kampanya, Hizmet, Proje ve Bilinçlendirme Etkinlikleri

Bu tema altında sadece “Dışlanmak en büyük engel” (Akşam, 2015) başlıklı haber doğrudan ayrımcılık karşıtı bir mesaj içermektedir. Spotta “Engellilik bireyi fiziksel ve zihinsel olarak etkileyebildiği gibi psikolojik yönden de oldukça zorlar. Özellikle toplumun engellilere karşı olumsuz düşünce ve tavırları bu süreci hızlandırabilir” şeklindeki ifade hem genelleşici hem de açıklayıcı bir anlatımla sakatlığı zorluklarla eşleştirmektedir. Haberde kullanılan temsili görselde bir tekerlekli sandalye kullanıcısının elini tutan başka bir el görülmekte ve şefkat, yardım, destek anlamları oluşturulmaktadır. Haberde görsel gibi bir diğer retorik unsur ise psikolog yorumlarına yer verilerek uzman diliyle inandırıcılığın artırılmasıdır. Uzman diliyle metinde verilen “Engelli bireyin fiziksel veya zihinsel işlevselliklerindeki bozukluk hareket yeteneğini ve davranışlarını da etkilediğinden toplumun diğer kesimi tarafından dışlanabilirler” mesajı ise sakat bireyleri edilgen olarak konumlandırmakta ve ayrımcılık kaynağını toplumsal yapılardan ayırarak yeti yitimli bireylere yüklemektedir.

Şekil 3. Dışlanmak En Büyük Engel (Kaynak: <https://www.aksam.com.tr/saglik/dislanmak-en-buyuk-engel/haber-467774>, Erişim tarihi: 09.08.2020)

Dramatizasyon

Sakatlık ana ekseninde sıkça ekstra bir bilgi olarak drama yaratma unsuru olarak verilmektedir. “Engelli oğlunu kız kardeşine bırakıp, intihar etti” (Hürriyet, 2018) başlıklı haber de buna bir örnek teşkil etmektedir. Başlıkta enforsasyon eksiltimi yapılarak sakat bireyin yeti yitimi engelli sözüyle genelleştirilmektedir. Haber metninde intihar eden kişinin bu eylemi özel yaşam ve ekonomik sıkıntılar nedeniyle gerçekleştirdiği bilgisi verilse de “...zihinsel ve bedensel engelli oğlu...” ifadeleri metin içerisinde tekrar etmekte ve olayla ilgisi olmadığı halde sakat bireyin yeti yitimi bir drama unsuru olarak haberde kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra metnin cümle yapılarında sakat birey edilgen bir özne olarak kurulmaktadır; “(...) Zeynep E. (43), zihinsel ve bedensel engelli oğlu S.K.'yi (11) kız kardeşine bıraktıktan sonra (...)”.

Mağduriyet

“Felçli şehit babasına özel yol” (Akşam, 2010) başlıklı haber bu temaya bir örnek oluşturmaktadır. Haberde art alan bilgisi olarak sakat bireyin üç yıl önce felç geçirdiği ve oğlunun mezarına ulaşımını kötü yol nedeniyle sağlayamadığı bilgileri verilmektedir. Metinde kaymakamlığın yolu düzelttiği ve sakat bireye de tekerlekli sandalye hediye ettiği bildirilmektedir. Ancak art alan bilgisi olarak yolun o tarihe kadar neden yapılmadığı, bireyin sosyal güvence kapsamında neden daha önce tekerlekli sandalye sahibi olamadığı soruları yanıtsız kalmakta, haber yardım temelli olarak kurgulanmakta, sakatlık da mağduriyet kaynağı olarak gösterilmektedir. Metnin sentaktik çözümlemesinde sakat birey gidemeyen, edemeyen, üzülen ifadeleriyle edilgen olarak temsil

edilirken, kamu yetkilileri olan, kayıt eden, başlatan, eden ve yapan ifadeleriyle etkin özneler olarak yer almaktadırlar. Bu şekilde kurgulanan cümleler haberdeki öznelerin hiyerarşik ilişkisini ve sakatlıkla yardım arasında kurulan anlam bağımlılığını pekiştirmektedir.

Hakaret

Araştırma kapsamında sadece tek bir haberde sakatlığın bir hakaret unsuru olarak kullanıldığı belirlenmiştir. “Merdivene ters binen Kılıçdaroğlu, Erdoğan'a 'zihinsel engelli' dedi” (Yeni Akit, 2014) haberindeki bu başlıkta Kılıçdaroğlu'nun zihinsel engelliliği bir hakaret unsuru olarak kullandığı aktarılmaktadır. Ancak haber metninde Kılıçdaroğlu'nun doğrudan ifadelerine şu şekilde yer verilmekte ve başlıktaki bilgi yanlışlanmaktadır; “Zihinsel engelli” demek kendisine ödül olur herhalde, akılsız demek en iyisi, diyerek cevap verdi”. Haberde enformasyon bağlamı ideolojik olarak çarpıtılmış ve gazetenin kendisinin sakatlığı bir hakaret unsuru olarak kullandığı belirlenmiştir. Haberde kullanılan görselde Kılıçdaroğlu yürüyen merdivende görülmekte ve retorik olarak başlıktaki mesaj pekiştirilmektedir.

Yasal Düzenleme ve İstihdam

Sakatlığa yasal düzenlemeler içinde yer veren haberlerin konularını büyük ölçüde ekonomi ve/veya istihdam oluşturmaktadır. “Son dakika... Bakan açıkladı! Engelli atamaları yapılacak” (Hürriyet, 2019) haberi de bu tema kapsamındadır. Haber başlığında enformasyon eksiltimiyle dikkatler çekilmeye çalışılmış ve genelleştirme yapılmıştır. Başlık ile spotta işlevsel bir ilişki bulunmakta ve spotta olayın zaman bilgisi verilmektedir. Metinde sıklıkla sakat bireylerden “engelli kardeşlerimiz” olarak bahsedilmekte ve sağlam bireylere bir tabiiyet anlamı oluşturulmaktadır. Yine metinde devlet sakat bireylere yönelik icraatlarıyla etken, sakat bireyler ise yardımlardan yararlanan özneler olarak edilgen cümle yapıları içerisinde kurgulanmaktadır. Haberde retorik bir unsur olarak bakanın mikrofon önünde konuşma yaptığı fotoğraf inandırıcılığı arttırmak amacıyla kullanılmaktadır.

Sağlık

Sakatlık ile beden ilişkisi haberlerde sağlık temasını da ortaya çıkarmaktadır. Bu haberlerde uzman dili, tedavi ve erişilebilirlik, yeti yitiminin sorun kaynağı olarak işaret edilmesi öne çıkmaktadır. Bu haberler tıbbi modelin dilini doğrudan kullanmaktadır.

“Engellilerde idrar kaçırma önemli bir problem!” (Sözcü, 2018) haber başlığında enformasyon eksiltimiyle detaylandırılmayan bir probleme işaret edilmesi ve ünlem kullanımıyla ortaya çıkarılan uyarı niteliği bir tık avcılığı olduğu gibi, yine sakat bireyler engelliler büyük başlığı altında genelleştirilmektedir. Haber spotunda Türkiye’de yaşayan engelli bireylere dair verilen istatistikî bilgi ve tıp uzmanının ifadeleri retorik bir işlev görererek haberdeki inandırıcılığı arttırmaktadır. Diğer tüm sakatlık deneyimlerini yok sayarak sakat bireylerin klişeleşmiş şekilde tekerlekli sandalyede gösterimi bu haberin görselinde de tekrar edilmektedir. Metinde tıp uzmanının ağzından sakatlık tanımını “normal yaşamın gereklerine uyamayan kişiler” şeklinde yapılmakta, sağlamsı bir bakış açısıyla sakat bireyler norm dışı olarak gösterilmektedir. Bu ifade erişimsiz çevre ve toplumsal yapılar gibi sosyal alanları göz ardı ederek tıbbi model bakışıyla sakatlığı topluma uyum sağlayamayan sorunlu bir varoluş olarak tanımlamaktadır. Metinde cümleler arasında işlevsel ilişkiler bulunmakta ve bir cümle kendinden öncekini neden sonuç bağlamlarında açıklamaktadır. Yeti yitimi, bunun yarattığı fiziksel rahatsızlıklar ve bu rahatsızlıkların yarattığı tıbbi ve sosyal sorunların çözümlerine yönelik cümleler bu işlevsellik içerisinde uzman diliyle anlatılmaktadır.

Başarı Hikâyeleri

Ana akım haberlerde sakat bireylerin başarılarına çoğunlukla abartılı bir dille ve kahramanlaştırıcı ifadelerle yer verilmektedir. Bu haberlerde sakat bireylerden bahsedilirken “engeline rağmen” ve “azmetti” gibi ifadeler kullanılmakta ve sakatlık toplumsal değil bireysel bir problem olarak konumlandırılmaktadır. Sağlam biri elde etse haber konusu edilmeyecek başarılar sakat bireyler söz konusu olunca haber değeri taşımaktadır, bu da sakat bireylerin kendilerinde olan bir soruna imada bulunan ön yargılı ve ayrımcı bir tavra işaret etmektedir.

“Görme yetisini kaybetti ama azimle öğretmen oldu” (Hürriyet, 2018) buna bir örnektir. Meslek olarak öğretmenliğin sadece gören gözleri olan kişilerin yapabileceği bir yetenek olduğunu, görme yitilmiş birisinin ancak gören birine göre çok çalışarak bu mesleği icra edebileceği anlamını veren bu başlık sağlamsı ideolojinin bir göstergesidir.

Spotta “. . . görme yetisini kaybeden . . . hayat mücadelesinden vazgeçmedi . . .” şeklinde geçen ifadeler de başlığı desteklemektedir. Haber metninde işe ulaşımında eşinin desteğini alması bir vefa örneği olarak gösterilirken sakatlık ve yardım ilişkisi kurulmakta ancak bağımsız yaşam için erişilebilir çevreye dair söylemler yer almamaktadır. Haberin mikro yapısı incelendiğinde görgü tanıkları olarak öğretmenin öğrencilerinin doğrudan ifadelerine yer verilmekte ve retorik bir unsur olarak öğretmenin sınıfta öğrencileriyle beraber olduğu bir fotoğrafa yer verilmektedir.

Hak İhlalleri

Diğer haber temalarına kıyasla sakatlığı hak ihlalleri kapsamında ele alan haberler ana akımda daha az yer almaktadır. “Görme engelli öğretmen görevinden telefonda pardon denilerek alındı” (Sözcü, 2018) başlıklı haber de bu haberlere bir örnektir. Haberin spotunda başlıktaki olay detaylı olarak verilmektedir. Haberde öğretmenin gülümsediği bir fotoğraf kullanılmakta ve kendine güvenip hakkını arayan bir birey olarak olumlu bir temsil kullanılmaktadır. Haberde art alan bilgisi olarak hak ihlali yaşayan öğretmenin doğrudan ifadelerine yer verilerek cümle yapıları içinde kendisi aktif bir özne olarak kurgulanmaktadır. Haberin sonunda öğretmenin hak mücadelesini kazandığı ve işine döndüğü bilgisi verilerek çizilen olumlu imaj pekiştirilmektedir. Ayrıca metinde kaynak olarak öncelikle bireyin kendisine ve daha sonra resmî kurumların açıklamalarına başvurulması haberde inandırıcılığı arttıran retorik bir unsur olarak kullanılmaktadır.

Öğretmenin eylemlerini anlattığı cümle yapılarında “. . . sordum . . . ifade ettim . . . ulaştım . . .” şeklinde yapılan kurgulama sakat bireyi etken ve aktif bir özne olarak konumlandırmakta ve bu da bu haberin diğer birçok ana akım haberle arasında olan farkı göstermektedir.

Eleştirel Haber Sitelerinde Sakatlık

Eleştirel medyaya dâhil haber sitelerinde sakatlığın temsili beş tema içinde öne çıkmaktadır;

1. Hak arayan özneler
2. Hak ihlalleri ve sakat bireylerin sorunları
3. Ana akım söylemle mücadele
4. Yasal düzenleme ve istihdam
5. Başarı hikâyeleri

Hak Arayan Özneler

Eleştirel medyada sakat bireyler ana akımdan farklı olarak daha çok hak özneleri olarak ortaya çıkmakta, kendi seslerini kullanmakta ve görünür olmaktadır. “Engellilere Yönelik Önyargılar Tüm Acımasızlığıyla Sürüyor” haberi bu tema altında incelenen haberlerden biridir. Başlıkta geçen ifade tırnak içinde verilerek doğrudan bir aktarım yapılmaktadır. Başlıkta ön yargılardan bahsedilerek toplumsal alana atıfta bulunmaktadır. Haber spotunda başlıkta yer alan ifadenin kaynağı olarak Engelliler Konfederasyonu gösterilmekte ve edilgen bir cümle yapısı kullanılmaktadır.

Haber metninde birçok sakat hareketi oluşumunun doğrudan ifadelerine yer verilmekte ve bu ifadelerde başvuru sayısal veriler, yasalar ve mevzuatlar haberin inandırıcılığını arttıran retorik bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Bu doğrudan ifadelerde verilen bilgiler ve taleplerle sakat hareketi cümle yapıları içerisinde aktif olarak kurgulanmaktadır. Yine bu doğrudan ifadelerde tam yirmi iki kere tekrarlanan “istiyoruz” kelimesi, sakat bireyleri kendi haklarına sahip çıkan aktif özneler olarak öne çıkarmaktadır.

Hak İhlalleri ve Sakat Bireylerin Sorunları

Eleştirel medya hak ihlallerine ve sakat bireylerin yaşadıkları sorunları anlatan haberlere de yer vermektedir. “5 Maddede Engelli Sorunları” (Bianet, 2015) başlıklı haber bu temaya ait bir örnek teşkil etmektedir. Haberin spotunda retorik bir unsur olarak inandırıcılığı arttırmak için Türkiye’deki sakat bireylerin sayısına dair tahmini bir bilgi verilirken bu cümle yapısında sakat bireyler edilgen şekilde kurulmaktadır; “Türkiye’de 5 milyon ile 9 milyon arasında engelli olduğu tahmin ediliyor. Ancak bu nüfus oranında engelliye sokakta rastlamak mümkün değil. İşte bunun beş nedeni”.

Haberin devamında son on yıl içerisinde ülkede erişilebilirlik için yapılan düzenlemeler, bunların uygulanması ve denetimi hakkında art alan bilgileri sunulmakta ve ana metin içerisinde de retorik unsur olarak erişilebilirlik sorunlarını anlatan sayısal bilgilere sık sık yer verilmektedir; “. . . yüzde 81,40’ında rampa ve yüzde 96,08’inde ise hissedilebilir zemin uygulaması bulunmuyor . . . 385 hastanenin %62,86’sında işaret dili bilen personel yok . . .”

Hak ihlallerinden bahsederken devlet kurumlarından etken, sakat bireylerden edilgen olarak bahsedilmesi ise sorunların yapısal kaynaklarına işaret etmektedir; “. . . mobbinge uğruyorlar . . . devlet tarafından karşılanmıyor . . . sorun olarak görülüyor . . . ceza kesmediler . . .”

Engelli Hakları İzleme Raporu'nun kaynak olarak kullanıldığı haberde cümleler arasında nedensel bir ilişki kurulmakta ve böylece ayrımcılığın kaynaklarına dair vurgular yer almaktadır.

Ana Akım Söylemle Mücadele

Eleştirel medyanın sakatlık mevzusunda ana akımın kullandığı dile ve takındığı tavra eleştiri getiren haberleri de bulunmaktadır. Edilgen cümle yapısıyla kurulmuş ve enformasyon eksiltimine başvuru başlığa sahip “Kahraman ve Mağdur İkileminde Medyada Engelliler” (Bianet, 2019) haberi de bu haberlere bir örnektir. Haberin spotunda okuyucuya soru sorularak medya ve sakatlık konusunda bir sorgulamaya yönlendirme yapılmaktadır; “Sokakta ne kadar az engelli görüyorsanız medyada da o kadar az engelli haberi görüyorsunuz. Peki, engelliler medyada görünür olduklarında nasıl yer alıyorlar?”.

Haberin görselinde bir tekerlekli sandalye kullanıcısının elinde “Engelsiz İnsanca Yaşam!” pankartı görülmektedir. Bu da haberin hak odaklı mesajını retorik olarak pekiştiren bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu görselde ve haberde kullanılan diğer görsellerde görme yitimi olan bireyler için betimlemeler yer almaktadır, haberin bu şekilde sunumu yine erişilebilirlik hakkına dair olan tavrı belirginleştirmektedir.

Şekil 4.

(Kaynak: <http://bianet.org/bianet/bianet/216574-kahraman-ve-magdur-ikileminde-medyada-engelliler>, Erişim tarihi: 09.08.2020)

Haberde ana akımın diline karşı şu şekilde eleştiriler getirilmektedir; “. . . ayrımcılık daha başlıklarda ortaya çıkıyor . . . haberlerde temsili aslında toplumun engellilere bakışıyla paralel . . . ön yargıların yeniden üretilmesine neden oluyor . . .” Haberin sonunda ise hak odaklı habercilik için öneriler liste halinde sıralanmaktadır.

Yasal Düzenleme ve İstihdam

Araştırma kapsamında eleştirel medyada yer alan sakatlıkla ilgili haberlerin bir diğer teması da yasal düzenleme ve istihdam olarak belirlenmiştir. Enformasyon eksiltimine gidilen “Otizm Eylem Planı 3,5 Yıl Sonra Kabul Edildi” (Bianet, 2016) başlıklı haberin spotunda başlık detaylandırılmakta ve inandırıcı retorik bir unsur olarak Resmî Gazete bilgi kaynağı olarak gösterilmektedir; “Türkiye için bir ilk olan Otizm Spektrum Bozuklukları (OSB) Ulusal Eylem Planı, 3,5 yıl sonra 3 Aralık Dünya Engelliler Günü'nde kabul edilerek resmî gazetede yayımlandı”.

Art alan bilgisi olarak haberde bahsedilen planın geçmişi ve otizmlilerin karşılaştıkları problemler yer almaktadır; “. . . 4 yıldır plan kabul edilmemişti . . . otizmliler hayatın her alanında ayrımcılık yaşıyor . . . iş bulamıyor ve yaşama katılmıyor . . .” Ancak otizmlilerin karşılaştıkları problemlerin sosyal kaynaklarına metin içerisinde yer verilmemekte, sorun bireyselleştirilmektedir.

Metnin sentaktik yapısı incelendiğinde sakat bireylerin dolaylı cümle yapılarıyla edilgen olarak, metinde doğrudan ifadelerine yer verilen siyasi figürün ise aktif cümle yapıları içerisinde etken olarak sunulduğu gözlenmektedir;

“Yıldırım, ‘Zihinlerdeki engelleri ortadan kaldırmalıyız. Toplumda engellileri saklayan bir anlayıştan, bugün engellileri topluma kazandıran bir noktaya geldik. Bu sadece devletin alanı değil, daha çok sivil toplum kuruluşumuz olacak. Daha çok özel kuruluşlarımız olacak, bu eğitimleri verecek, daha fazla imkanlar, bunları çeşitlendireceğiz. Devlet her şeye yetişemez ama devlet her şeye yetişecekler destek verebilir’ dedi.”

Doğrudan bir aktarım ile verilmiş olan bu ifadelerde devlet bir iktidar odağı olarak yardımcı rolde konumlandırılırken, sakat bireylerin yaşadıkları sorunları ise “zihinlerdeki engeller” ifadesiyle bireyselleştirmektedir.

Başarı Hikâyeleri

Sakat bireylerin başarılarını anlatan haberler ana akımda olduğu gibi eleştirel medyada da yer bulmaktadır. Örnekle doğrultusunda bu tema altındaki haberlerin hepsi T24 isimli internet gazetesinde bulunmuştur. Bu haberlere bir örnek olan “Bedensel engelli genç kız zumba eğitmeni oldu” (T24, 2017) haberinin başlığında enforsasyon eksiltimine gidilmiş, spor eğitmeni mesleğinin yanı sıra sakatlığıyla tanımlanmış ve ismi gibi diğer temel kimlik bilgilerine yer verilmemiştir. Bu da haberin yapıma nedeninin bireyin sakatlığı olduğunu göstermektedir.

Haber spotunda da bilgi eksiltimi devam etmekte, birey tanıtılmamakta ancak spor projesiyle ilgili bilgiler aktif cümle yapılarıyla detaylandırılmaktadır. Haberin devamında ise eğitimcinin adı verilmekte ve kendisinin projeye ilgili doğrudan ifadelerine yer verilmektedir;

“... Zumbaya Özlem Hocam sayesinde başladım. O sevdirdi bana, böylece devam ettik. İçimdeki aşk devam etti. Her gün üst üste koyarak dans etmeye başladım. Özlem Hocam, Gülden Hocam çok yardımcı oldu. Hayalim zumba eğitmeni olma . . .”

Haberin devamında ise sakat bireyin eğitmeninin sözlerine yer verilmekte ve sakatlıkla ilgili acıma ve şefkat gibi kavramlarla sağlamcı ideoloji pekiştirilmektedir;

“... onun hayata bağlanması için bir şeyler yapmaya karar verdim . . . Zumba camiası ona istediği ilgiyi, toplumdan göremediği sevgi ve şefkati verdi”.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Haberler liberal yaklaşımların iddia ettiği gibi tarafsız ve bir ayna gibi dolaysız hakikatleri ileten metinlerden çok kimi toplumsal üretimleri sağlayan, egemen ideoloji ve söylemleri bir kez daha üretmek dolaşıma koyan metinlerdir. Kimi erk odaklarıyla olan organik ilişkiler, sahipliklerin yapısı, ticari yöndeki hedefler, eşik beççiliği ve süregelen profesyonel pratikler ile geleneksel ana akım medya haberlerinde haberler tekrar üretilmiş ve kurgusu yapılmış metalar olarak önümüze çıkmaktadır. Böylece dördüncü kuvvet ve kamunun beççi köpeği gibi haberciliğin demokrasiye katkısı konusunda yapılan iyimser liberal tahayyüller yanlışlanmaktadır. Habercinin kendini hegemonyaların karşısında yerleşirmesi, tarafını toplumda görünmezleştirilmişlerden yana seçmesi beklenirken tam aksi gerçekleşmektedir.

Eleştirel medya içerisinde değerlendirilen habercilik yaklaşımlarındaysa ana akımın söylemlerine karşı alternatifler üretilebilmektedir. Hak odaklı habercilik ve bilhassa alternatif medya bu kapsamda ana akım ile kendini açık olarak ayırmaktadır. Katılımcılık, karşıt veya alternatif kamusalılık, hak odaklı olma, dezavantajlı grupların sesine yer verme de eleştirel medyanın özellikleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu özellikle azınlıklar ve kimlik politikası yürüten topluluklar özelinde daha belirgin şekilde kendini göstermektedir.

Nicelik bakımından sakatlık temalı haberlere ana akım medyada daha çok yer verilse de araştırma sonuçlarına göre bu medyalarda sakat bireyler görünürlük elde edememekte. Sakat bireylerin kendi deneyim aktarımlarına ve seslerine gerekli alan açılmamakta, bunun yerine sakatlık yetkili, uzman, siyasetçi ve ünlü kişilerin sesleriyle konuşulabilmektedir. Bu tür güçlülerin diliyle aktarılan haberlerde sakat bireylerin bireyselliği göz ardı edilmekte ve genelleştirmelerle bu bireyler homojen bir grup içerisinde eritilmektedirler. Bunun yanı sıra biz ve onlar şeklinde geçen ifadeler sağlam ve sakat ikiliğine vurgu yaparak ötekileştirici bir işlev görmektedir. Sağlam bireyler yardım eden ve lütuf sunan, sakat bireyler ise bu yardımları alan mağdur kişiler olarak temsil edilmektedirler. Az sayıda da olsa sakat bireylere ve sakat hareketine doğrudan yer verilen haberlerde ise sakatlık kavramı yine olumsuzluk içeren anlamlarla aktarılmaktadır. Bunun yanı sıra ana akım internet sitelerinde retorik bir unsur olarak kullanılan görsellerin birçoğunda yine sakat bireyler yerine onlar yerine söz söyleyen başka bazı figürlere yer verilmektedir.

Sorun kaynağı, acıma duygusu, mağdurluk gibi birçok olumsuzlukla sakat kimliği ana akımda edilgen olarak sunulmaktadır. İlk izlenimde olumlu olduğu düşünölebilecek bilinçlendirici, ayrımcılık karşıtı, kapsayıcılığı,

erişilebilirliği ve eşitliği içeren temalara sahip haberler dahi yardım temelli kurgulanmakta, hak odağı bu haberlerde yer almamaktadır.

Ana akım medyanın tıbbi model paradigmasını tercih ettiği genel olarak gözlenebilse de özellikle sağlık haberlerinde bu modelinin bakışına daha güçlü şekilde yer verilmektedir. Bu sağlık temalı haberlerin hepsinde sakatlık bedene yani yeti yitimine veya bozukluğuna indirgenmekte ancak sakatlığı yaratan sosyal faktörler metinlerde verilmemektedir. Bu bakışla yazılan haber metinlerinde sorun kaynağı olarak sunulan sakatlık ortadan kaldırılması veya en azından hafifletilmesi gereken bedensel bir durumdan daha fazlasını ifade edememektedir. Sakatlık ana akım medyanın haberlerinde bağlamından kopuk şekilde retorik unsur olarak da kullanılabilir, haberin konusuyla doğrudan hiçbir ilgisi bulunmasa da dramatik bir etki yaratmak için sakatlık bilgisi metin içerisinde verilebilmektedir. Sakat bireylerin başarıları haber haline getirilirse temsiller olumsuz kurulmakta, başarı sakatlığa rağmen kazanılan ve sağlam bireyden daha fazla azme sahip sakatların sahip olabileceği bir durum olarak gösterilmektedir. Yine böyle haberlerde toplumsal olan problemler “engellerini aşan” sakat bireyler hikâyesiyle bireyselleştirilmekte ve toplumsal sorumluluk alınmamaktadır.

Geçen zaman içerisinde ana akımın sakatlığa dair haber dilinde bazı iyileşmeler olduğu gözlene de medya kuruluşlarının yapıları ve profesyonel gazeteci pratikleri gibi sebeplerle bu yönde tutarlı bir ilerleme olduğunu söylemek şu an için mümkün değildir. Ana akıma örnek olarak araştırma kapsamında incelenen bu beş haber sitesinin hepsi siyasi düşünce olarak farklılıklar gösterse de sakatlık konusunda neredeyse benzer bir söylemi paylaşmaktadır. Bu siteler içerisinde yalnızca Yeni Akit bir haberinde sakatlığı hakaret manasıyla kullanarak diğer haber sitelerinden ayrılmaktadır.

Sakatlığa dair söylem ve temsiller eleştirel medya içerisinde ise farklılıklar göstermektedir. Bunlar kurumların gazetecilik yapma pratikleri ile açıklanabilmektedir. Örneğin eleştirel medya kapsamında örneklem olarak alınan haber sitelerinin neredeyse tamamı haberlerini kendileri yazıp yayınlamaktayken, T24 haber sitesi kimi zaman çeşitli ajanslardan gelen haberleri bir editör süzgecinden geçirilmeden doğrudan yayınladığı için ana akımla benzerlik gösterebilmektedir. Ama eleştirel medyanın sakatlık konusundaki genel resmine bakılacak olursa bu haber sitelerinin hak odağını gözetmediği, sakatlığın sosyal arka planlarına yer verdiği ve sakat özneler alan açtığı görülebilmektedir. Bu açıdan eleştirel medya sosyal modele daha uygun bir yaklaşım içerisindedir. Bunun yanı sıra retorik unsur olarak rapor, yasa, sözleşme, düzenleme ve istatistiği kullanarak da ana akımdan farklılık göstermektedir.

Ancak şunu eklemek gerekir ki, olumsuz temsillerden kaçınmak her ne kadar gerekli olsa da bu yeterli değildir, haberciliğe hak odaklı bakış olumlu temsillerin kullanımına da önem vermektedir. Ama araştırma sonucu göstermektedir ki eleştirel medya olumsuz temsillere yer vermese dahi sakatlığın olumlu temsiline yönelik bir eksiklik içerisindedir. Kurulacak olumlu temsiller sakat bireyleri güçlendirecek bir araç olarak kullanılabilecekken eleştirel medya alanında henüz bu konuda paylaşılan bir bilinç bulunmamaktadır.

Kadın, çocuk, LGBTİ+ ve mülteci odaklı olarak haberlerde kullanılan dil ve tutum konusunda eleştirel medya mecraları arasında artık neredeyse bir ortaklaşmadan söz etmek mümkünse de bunu sakatlık özelinde görmek mümkün değildir. Hak odaklı bir yaklaşım sergilemeye yönelik tutumu aşikâr olsa da eleştirel medya sakatlık noktasında karşıt veya alternatif bir kamusalılığı henüz kuramamaktadır. Örnek vermek gerekirse hak ihlallerine vurgu yapılan kimi eleştirel medya haberlerinde hâlâ “engelli sorunları” gibi problemler dil kullanımları hakkında bir düzelme olmadığı gibi bu konu üzerinde bir tartışma bile henüz yürütülmemekte, muhtemel ki önemi şu an için fark edilememektedir. Bu karşıt veya alternatif kamusalılık oluşturamama probleminin nedeni olarak sakatlığın diğer toplumsal hareketlere göre hala yeterince politik bir mevzu olarak görülmemesi gösterilebilir, fakat sakatlığı politik alana taşıyacak en uygun araç da yine eleştirel medya olacaktır. Genel olarak toplumun her alanında kuvvetli bir ideoloji olan sağlamlık önceliği her daim sağlam veya normal olarak işaretlediği özneye vermektedir. Bu nedenle eleştirel medya sağlamlıkla mücadelede sakatlığı politik bir mevzu olarak daha güçlü bir şekilde ele almalıdır. Eleştirel medyada yaşanacak dilsel dönüşümün daha sonra ana akıma da yansıtılacağı ön görmek medya tarihine bakıldığında mümkündür, medyanın yaşayacağı dönüşümün sakat bireylerin ve sakat hareketinin mücadelesine katkıda bulunma potansiyeli de bu noktada göz önünde bulundurulmalıdır.

KAYNAKÇA

Ahva, L., & Steensen, S. (2020). Journalism Theory. K. Wahl-Jorgensen, & T. Hanitzsch (Dü) içinde, *The Handbook of Journalism Studies* (s. 38-54). Routledge.

- Alankuş, S. (2007). Bia ve hak haberciliği üzerine. S. Alankuş (Dü.) içinde, *İnsan hakları haberciliği* (s. 11-24). IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Arsan, E. (2005). Haber ve Habercilik. S. Alankuş (Dü.) içinde, *Gazetecilik ve Habercilik* (s. 137-151). IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Aydoğan, A. (2012). İletişim araştırmalarında internet gazeteciliği: Bağlamsal çalışmaların eksikliği. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*(35), 19-41. 10 12, 2020 tarihinde <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423903279.pdf> adresinden alındı
- Bruns, A. (2003). atewatching, Not Gatekeeping: Collaborative Online News. *Media International Australia*, 107(1), s. 31-44. doi:<https://doi.org/10.1177/1329878X0310700106>
- Burcu, E. (2011). Türkiye'deki Engelli Bireylere İlişkin Kültürel Tanımlamalar: Ankara Örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28(1), 37-54.
- Burcu, E. (2015). *Engellilik sosyolojisi*. Anı Yayıncılık.
- Cammaerts, B., Bailey, O. G., & Carpentier, N. (2015). *Alternatif medyayı anlamak*. (Ç. Öztürk, Çev.) Kafka Yayınevi.
- Campbell, F. K. (2009). *Contours of ableism : the production of disability and abledness*. Palgrave Macmillan.
- Ceyhan, Ç. (2009). Medyada alternatif bir hal: ahali ve karışit-kamusallık. *Kurgu: Online International Journal of Communication Studies*, 22(1), 176-209. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1496769> adresinden alındı
- Chouinard, V. (1997). Making Space for Disabling Differences: Challenging Ableist Geographies. *Environment and Planning D: Society and Space*, 15(4), 379-387. doi:<https://doi.org/10.1068/d150379>
- Christians, C., Glasser, L. T., McQuail, D., Nordenstreng, K., & White, A. R. (2009). *Normative Theories of the Media: Journalism in Democratic Societies*. University of Illinois.
- Clogston, J. S. (1989). A theoretical framework for studying media portrayal of persons. *Annual meeting of the Association for Education in Journalism and Mass*. Minneapolis.
- Deuze, M. (2003). The web and its journalisms: considering the consequences of different types of newsmedia online. *New Media & Society*, 5(2), 203-230. doi:10.1177/1461444803005002004
- Devotta, K., Wilton, R., & Yiannakoulis, N. (2013). Representations of disability in the Canadian news media: a decade. *Disabil Rehabil*, 35(22), s. 1859-1868. doi:10.3109/09638288.2012.76065
- Eitzen, D. S., Zinn, M. B., & Eitzen Smith, K. (2012). *Social problems*. Allyn & Bacon.
- Haller, B. (1993). Paternalism and protest: Coverage of deaf persons in the Washington Post and New York Times. *Mass Communications Review*, s. 3-4. Ağustos 23, 2022 tarihinde <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED351698.pdf> adresinden alındı
- Hallin, D., & Mancini, P. (2004). *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics*. Cambridge University Press.
- Hrant Dink Vakfı. (2019). *Medyada Nefret Söylemi İzleme Raporu Mayıs-Ağustos 2019*. İstanbul.
- İnal, A. (1996). *Haberi Okumak*. Temuçin.

- Korkut, T. (2007). Hak haberciliği ne işe yarar? S. Alankuş (Dü.) içinde, *İnsan hakları haberciliği* (s. 135-143). IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- McQuail, D., & Windahl, S. (1981). *Communication models for the study of mass communications*. Longman.
- Mutlu, E. (2012). *İletişim sözlüğü*. Sofos Yayınları.
- Özer, Ö. (2011). *Haber söylem ideoloji: eleştirel haber çözümlenmeleri*. Konya: Literatürk.
- Sandoval, M., & Fuchs, C. (2015, Ağustos 14). *Alternatif Medyanın Eleştirel Bir Teorisine Doğru*. Şubat 06, 2021 tarihinde Ayrıntı Dergi: <https://ayrintidergi.com.tr/alternatif-medyanin-elestirel-bir-teorisine-dogru/> adresinden alındı
- Scott, B. (2005). A contemporary history of digital journalism. *Television & New Media*, 6(1), 89-126. doi:10.1177/1527476403255824
- Siebert, F. S., Peterson, T., & Schramm, W. (1963). *Four Theories of the Press*. University of Illinois Press.
- Taylan, A. (2008). Ana akımdan tabandan bir yanıt: alternatif gazetecilik. *İletişim Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 107-144.
- Theodorou, E., & Mavrou, K. (2017). iConstruct: virtual disabilities in online settings. *Disability & Society*, 32(4), s. 542-564. doi:10.1080/09687599.2017.1307717
- Tılıç, D. (1998). *Utanyorum ama gazeteciyim*. İletişim Yayıncılık.
- Top Sites in Turkey*. (tarih yok). Ekim 16, 2019 tarihinde Alexa: <https://www.alexa.com/topsites/countries/TR> adresinden alındı
- van Dijk, J. (2018). *Ağ toplumu*. (B. Çoban, B. Ataman, Dü., & Ö. Sakin, Çev.). Kafka Yayınevi.
- van Dijk, T. (1988). *News as discourse*. Lawrence Erlbaum Associates.
- Yardı, G., & Doğruel, H. (2019). Eleştirel söylem çözümlemesi bağlamında haber metinlerinin incelenmesi: Pippa Bacca cinayeti örneği. *Erciyes İletişim Dergisi*, 6(1), 137-148. Şubat 07, 2021 tarihinde alındı
- Yıldız, N. (2017). Eleştirel Haber Çalışmalarının Ötesine Geçmek: Haberde muhalefetin olanakları. *Global Media Journal TR Edition*, 7(10), s. 105-126.

Haber Kaynakları

- 5 maddede engelli sorunları (2015, Aralık 3). *Bianet*. <http://bianet.org/bianet/toplum/169796-5-maddede-engelli-sorunlari>
- Bedensel engelli genç kız zumba eğitmeni oldu (2017, Aralık 3). *T24*. <https://t24.com.tr/haber/bedensel-engelli-genc-kiz-zumba-egitmeni-oldu,503985>
- Dışlanmak en büyük engel (2015, Aralık 3), *Akşam*. <https://www.aksam.com.tr/saglik/dislanmak-en-buyuk-engel/haber-467774>
- Engelli oğlunu kız kardeşine bırakıp, intihar etti (2018, Aralık 3), *Hürriyet*. <https://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/adana/cukurova/engelli-oglunu-kiz-kardesine-birakip-intihar-etti-41038678>
- Engellilerde idrar kaçırma önemli bir problem! (2018, Aralık 3), *Sözcü*. <https://www.sozcu.com.tr/2018/saglik/engellilerde-idrar-kacirma-onemli-bir-problem-2773979/>

- “Engellilere yönelik önyargılar tüm acımasızlığıyla sürüyor” (2018, Aralık 3), *Bianet*. <http://bianet.org/bianet/engelli-haklari/203162-engellilere-yonelik-onyargilar-tum-acimasizligiyla-suruyor>
- Felçli şehit babasına özel yol (2010, Aralık 3), *Akşam*. <https://www.aksam.com.tr/yasam/felcli-sehit-babasina-ozel-yol--913h/haber-913>
- Görme engelli öğretmen görevinden telefonda pardon denilerek alındı (2018, Aralık 3), *Sözcü*. <https://www.sozcu.com.tr/2018/gundem/gorme-engelli-ogretmen-gorevinden-telefonda-pardon-denilerek-alindi-2774281/>
- Görme yetisini kaybetti ama azimle öğretmen oldu (2018, Aralık 3). *Hürriyet*. <https://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/afyonkarahisar/gorme-yetisini-kaybetti-ama-azimle-ogretmen-old-41039296>
- Kahraman ve mağdur ikileminde medyada engelliler (2019, Aralık 3), *Bianet*. <http://bianet.org/bianet/engelli-haklari/216574-kahraman-ve-magdur-ikileminde-medyada-engelliler>
- Merdivene ters binen Kılıçdaroğlu, Erdoğan'a 'zihinsel engelli' dedi (2014, Aralık 3), *Yeni Akit*. <https://www.yeniakit.com.tr/haber/merdivene-ters-binen-kilicdaroglu-erdogana-zihinsel-engelli-dedi-38602.html>
- Otizm Eylem Planı 3,5 Yıl Sonra Kabul Edildi (2016, Aralık 3), *Bianet*. <https://m.bianet.org/bianet/toplum/181376-otizm-eylem-plani-3-5-yil-sonra-kabul-edildi>
- Son dakika... Bakan açıkladı! Engelli atamaları yapılacak (2019, Aralık 3), *Hürriyet*. <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/son-dakika-bakan-acikladi-engelli-atamalari-yapilacak-41388600>